

SEGON CONGRÉS INTERNACIONAL D'ESTUDIS BIZANTINS. (BELGRAD, 1927).

L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS fou representat en el Congrés de Belgrad pels nostres companys Srs. Josep Puig i Cadafalch i Lluís Nicolau d'Olwer. El primer Congrés d'estudis Bizantins fou celebrat a Bucarest l'any 1924 i en la sessió de clausura acordà que el segon Congrés es reunís l'any 1926 a la capital del reialme dels Serbis, Croates i Eslovens, la ciutat de Belgrad. Per dificultats diverses de caràcter polític el Congrés no es reuní fins a l'any 1927 els dies 11 al 16 d'abril. Fou presidit pels representants dels diversos països, entre ells el senyor Puig i Cadafalch representant de l'INSTITUT.

El Congrés es dividí en les següents Seccions:

- I. Secció filològica.
- II. Secció històrica.
- III. Secció d'història eclesiàstica.
- IV. Secció arqueològica.
- V. Secció de relacions i influències de Bizanci y els seus veïns del nord, dividida en dues sub-seccions:

- a) Domini arqueològic.
- b) Domini filològic-històric.

- VI. Secció Bizanci i l'Occident.

La secció V fou presidida per Mrs. G. Millet, A. Orlandos, N. Okunev i Puig i Cadafalch.

Els representants de l'INSTITUT tractaren els temes següents: el Sr. Puig i Cadafalch estudià els períodes successius de la influència bizantina. El primer art romànic, l'art mudèixar; les esglésies moldaves.

El contingut d'aquesta comunicació és com segueix:

L'art bizantí exercí una influència extraordinària a l'Occident, sobretot per les seves obres secundàries.

Recordem la disposició de les esglésies dels segles IXe al XIIe, l'època dels emperadors macedònics i dels Comnens: el plan en creu inscrit en un quadrat amb el seu transepte i la seva nau senyalats a l'exterior, coronats per la cúpula sobre trompes d'angle. Ella es juxtaposa a la basílica occidental formant el seu santuari que és per les dues terceres parts una església grega. El tipus del Mont Athos amb el transepte acabat en absis, té en aquesta transmissió de formes vers l'Occident una importància capital.

Les esglésies bizantines de l'època són ornades exteriorment per nínxols de vegades transformats en arcades a dos o tres pisos.

El primer art romànic rarament presenta aquesta disposició; de vegades té el pis inferior ocupant tota l'altura de l'absis; més sovint el pis superior ornant d'una línia d'ombra i de negre la part propera de la cornisa, mentre que bandes verticals divideixen el mur cilíndric.

Les arcades ornamentals es divideixen posteriorment en dues petites arquacions sostingudes al centre per un permòdol, les quals, així mateix, es subdivideixen, en èpoques posteriors, en diverses petites arcades.

L'àrea de dispersió d'aquest estil és l'Itàlia central i meridional, la França mediterrània, i de la banda sur del Pirineu el petit triangle constituït per Catalunya; partint d'aquesta línia de penetració el corrent artístic remunta el Roine i el Saona, penetra a Suïssa i, més al nord, segueix el Rin i els seus afluents. A aquest art jo el nomeno primer art romànic i el veig com un predecessor de l'art més ric i més complex anomenat comunament romànic i que jo designo per segon art romànic.

Un corrent que té com a punt de partida la mateixa font arriba al centre d'Espanya i produeix l'art mudèixar.

El seu tipus estructural és la basílica amb coberta de fusteria, amb el santuari derivat també de les esglésies orientals, format del transepte, del cor i de tres absis amb la cúpula al centre.

L'ornamentació exterior es compon també d'arcades amb un o dos o diversos pisos. Una marcada influència de l'art musulmà caracteritza llurs cúpules i llurs cobertes de fusta i l'arrabà i els arcs lobulars hi apareixen en els ornaments exteriors.

Obra de jueus i de musulmans, aquest art es desenvolupa del segle XIIIe al XVIe. La seva àrea geogràfica es troba principalment a les regions de Castella i de Lleó.

Un art de la mateixa família es troba a Moldàvia. Les seves esglésies tenen el pla bizantí, propagat pel Mont Athos amb els braços del transepte acabats en absis.

Les cúpules són una combinació d'arcs i de petxines, estranya a l'art bizantí, probablement d'origen persa.

Els nínxols bizantins hi són reproduïts en dos o més pisos. Ràpidament, les arcades del pis superior es divideixen en dues i es transformen en arquacions sostingudes per permòdols.

La seva àrea geogràfica és la Moldàvia, el període de desenvolupament els segles XV i XVI.

Un corrent anàleg es manifesta a Rússia a les vores del Dnieper. Fenòmens semblants apareixen també a la gran regió que anem a estudiar de la banda de la Dalmàcia i a Sèrbia.

Com en el segle III les formes helenístiques, del segle IV al VI les formes decoratives dels absis coptes i siríacs, i del VII al IX a Ravenna, veiem evolucionar els elements arquitectònics del segle IX al XI a l'Occident romànic, del XIII al XVI a l'art mudèixar i els XV i XVI a Moldàvia.

Una part d'aquests fets pot explicar-se per raons d'origen, per causes geogràfiques i històriques: però hi ha una resta de formes i d'evolucions anàlogues a països llunyans i sense relació els uns amb els altres, que poden explicar-se solament per lleis fonamentals independents de l'espai i del temps, que regeixen les evolucions arquitectòniques, com aquelles que constitueixen la gramàtica general de les llengües.

Lluís Nicolau d'Olwer llegí a la mateixa sessió una comunicació titulada «Un testimoni català del setge de Rodes en 1444», el resum de la qual és com segueix:

Sota el gran mestre Joan de Lastic, Rodes fou assetjada per l'exèrcit del soldà d'Egipte Abusaid-Jamac. Els detalls d'aquest epíode de la història de la illa són ben poc coneguts. És ben poca cosa el que en diuen Joan de Waurin i Joannes Germanus (1) i amb raó Bosio i els altres historiadors de l'ordre que més o menys directament el segueixen, es planyen de la escassetat de notícies relatives al setge de 1444 (2).

Sortosament algunes dades precises ens són proporcionades pel poeta català Francesc Ferrer, que es trobava entre els assetjats. No creiem que fos cavaller de l'Hospital. Més aviat pensem que era un d'aquells ciutadans de Barcelona que barrejava de bon grat els afers militars, diplomàtics i fins i tot literaris amb els negocis simplement. Tal vegada en el moment del setge acabava tot just d'arribar amb la galera del cavaller català Jaume de Vilaragut, que feia la travessia a les mars de llevant (3). Tal vegada era un dels nombrosos catalans establerts a la illa per dedicar-se a la banca o al comerç (4).

Francesc Ferrer escriu el seu *Romanç dels actes e coses que l'armada del gran Soldà feu en Rodes*, en 240 versos rimats en quartetes creuades, les quals divideix en deu estrofes per mitjà de frases llatines col·locades després de cada sis quartetes. El *Romanç* ens ha pervingut per dos cançoners catalans del segle XV (5). En el seu poema, que presenta tots els indicis d'ésser escrit tot seguit de transcórrer aquest esdeveniment, Ferrer aporta, amb algunes precisions topogràfiques (6), el detall i la data exacta de les operacions.

Heus aquí el resum:

I. Dilluns matí, 10 d'agost de 1444, festa de Sant Llorenç, una esquadra egípcia, formada per 85 vaixells, apareix davant Rodes, pel canal que separa la illa de l'Anatòlia.

II. El capità desembarca al N. O. al Mal-Pas, on no trobà destorb. Els de la ciutat es defensen de les colobrines.

III. Dimarts matí, Aynal-Gecut, general en cap, planta les seves tendes prop del Castell. Cinc cents mamelucs a cavall i un gran nombre a peu avancen cap al baluart del Gran Mestre (de «Monsenyor»). Hom hi combat cos a cos al crit de Mahoma! i de Sant Jordi, ajuda'ns!

IV. Els no combatents cerquen refugi a les esglésies com Nostra Dona, Filenn, Sant Agustí. Els monjos, els *papans* y els *calogers* exciten llur devoció.

(1) Jehan de Waurin, *Chronique* (Ed. Hardy), p. 36. Joannes Germanus, *Vita Philippi III* (Ed. Ludwig), p. 77. De Barante, *Histoire des Ducs de Bourgogne* (Brussel·les, 1838), II, 70.

(2) Cf. *Histoire des Chevaliers de l'Ordre de Saint Jean de Hierusalem par le feu S (ieur) D (e) B (oissat) S (ieur) D (e) L (icieu)...* Traduction par J. Baudoin, Paris, 1629, p. 102. Funes, *Crónica de la ilustríssima milicia y sagrada religión de San Juan Bautista de Jerusalem*, Zaragoza 1639, I, p. 248.

(3) Funes, ob. cit., p. 247.

(4) Nicolau d'Olwer, *L'Expansió de Catalunya a la Mediterrània Oriental*, Barcelona 1926, p.

(5) Cançoner N (=Barcelona, Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, ms. 1; edició incompleta per F. Valls-Taberner: *El Cançoner del XVe segle de l'Ateneu Barcelonès*), fol. 25, peça 16; Cançoner P (=Saragossa, Biblioteca de la Universitat, ms. 184; edició paleogràfica per M. Baselga Ramírez, *El Cancionero catalán de la Universidad de Zaragoza*, Saragossa, 1896), fol. 290, peça 180. Vegeu J. Massó-Torrents, *Bibliografia dels antics poetes catalans* (ANUARI DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 1913-1914),

(6) Han estat verificades amb Gabriel, *La Cité de Rhodes*, Paris, 1921-1923.

V. Aynal-Gecut porta la lluita per la banda de Sant Antoni, on els murs de Rodes són més febles. Hi construeix mines i la seva artilleria hi llença bombardes de cinc quintars. Per la seva banda, els assetjats fan ús de l'artilleria contra els vaixells egipcis, els quals, sota el comandament d'Eyei Cogé s'han emplaçat al Mandraki. Moltes naus s'hi enfonsen. Els cristians són informats de tot pels renegats que han passat a llur banda.

VI. El combat per terra és portat de Sant Antoni a Sant Nicolau. Les boques de foc col·locades pels egipcis vers la meitat de la mole de Sant Nicolau «una mica més amunt de la creu» cauen al port causant estralls a les naus que s'hi troben refugiades. El Gran Mestre ordena una sortida. Els francesos i els catalans es baten valerosament. Els musulmans són rebutjats lluny del port.

VII. Però aviat es refan i treballen per a omplir les valls.

VIII. Els assetjats confessen i combreguen tot esperant l'atac general.

IX. Dijous 10 de setembre es dona el combat decisiu. Episodi de la lluita dels catalans amb els mamelucs al baluard de la Verge Maria. Imatge de la Mare de Déu al damunt del mur. Desfeta dels musulmans.

X. No poden reaccionar. Al cap de tres dies (13 de setembre) aixequen el camp. La gent de peu embarca als vaixells. Aquests, deixant el Mandraki, prenen la direcció del Mal-Pas, per tal de recollir-hi la resta dels homes i del material desembarcat. El Gran Mestre, amb l'afany de perseguir-los, reuneix el Consell. No s'hi arriba a un acord i no es fa res. El divendres 18 de setembre l'esquadra egípcia emprèn de dret la direcció de la costa de Turquia. Els musulmans, doncs, havien restat a Rodes quaranta dies.

A més d'aquestes, hi hagueren encara altres comunicacions d'interès per a la història catalana.

El professor de la Universitat de Cluj M. C. Marinescu, tractà de les relacions entre Alfons IV d'Aragó rei de Nàpols, amb Joan VIII Paleòleg. Heus aquí el contingut del seu estudi:

I. Abans d'esdevenir rei de Nàpols (1443), Alfons IV d'Aragó es limità a mantenir relacions comercials amb l'Imperi Bizantí. D'altra banda, la presència d'una colònia i d'un consolat catalans a Constantinoble expliquen aquestes relacions.

Els corsaris catalans en aigües bizantines. En el moment en què Joan VIII Paleòleg es preparava per anar a Itàlia on havia de tractar la unió de les Esglésies, Alfons intentà d'atreure'l a Basilea on es trobava reunit el concili de prelats enemics del papa. Li proposà, entre altres coses, una aliança matrimonial.

II. Quan en 1443, el rei d'Aragó s'apodera del reialme de Nàpols, les seves relacions amb l'Imperi Bizantí revesteixen un caràcter marcadament polític.

Reconciliat amb Eugeni IV per la pau de Terracina, Alfons projectà, d'acord amb el papa i amb Felip III duc de Borgonya, la tramesa d'una esquadra per la defensa de la capital bizantina. Per altra part, Joan VIII, amenaçat pels Turcs, va concloure una aliança amb Joan de Lastic, Gran Mestre de l'Ordre de Sant Joan, i envià ambaixades a Itàlia per tal d'obtenir socors. En 1443 fa proposicions d'aliança a Alfons d'Aragó per mitjà del cònsol català a Constantinoble Pere de Rocafort, i li ofereix algunes illes de l'Arxipèlag.

Rivalitat de Pere de Rocafort amb Joan de la Via pel consolat català de Constantinoble.

III. Pretensions d'Alfons IV respecte als ducats d'Atenes i de Neopàtria.

Relacions del rei d'Aragó amb Joan Cantacuzèn Paleòleg i els dèspotes Tomàs, Constantí i Demetri Paleòleg.

Les seves mires a l'Imperi.

En la secció IV, M. L. Brehier, professor de la Universitat de Clermont-Ferrand, tractà de les visions apocalíptiques en l'art bizantí.

Des del segle vè els temes apocalíptics ocupen el seu lloc a l'absis o sobre l'arc triomfal de les basíliques italianes, a Roma i a Ravenna, mentre el tema és excluït de les esglésies bizantines. El llibre de l'Apocalipsis fou tingut com a sospitós a l'església grega fins al segle xiiè. En canvi a Egipte, en els absis de les capelles de Bait, el Crist trona en la gloria entre el tetramorfe de la visió d'Ezequiel. Aquest tema apareix en altres esglésies d'Egipte i en els manuscrits de Cosmas Indicopleustes i altres obres d'origen siríac.

El Sr. Puig i Cadafalch feu notar l'extensió que els temes apocalíptics tingueren en la pintura mural catalana.